

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1. บทสรุป

การดำเนินคดีในปัจจุบันนี้ กฎหมายได้กำหนดให้ศาล คู่ความ และบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องต้องดำเนินการตามรูปแบบและขั้นตอนต่าง ๆ อย่างมาก ซึ่งมีความยุ่งยากสลับซับซ้อน ส่งผลให้เกิดปัญหาความล่าช้าในการดำเนินกระบวนการพิจารณา ต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายจำนวนมาก และที่สำคัญอาจทำให้คู่ความไม่ได้รับความยุติธรรมในการดำเนินคดีนี้ด้วย นอกจากนี้หากกระบวนการพิจารณาคดีใดมีความยุ่งยากสลับซับซ้อนและต้องเสียค่าใช้จ่ายมากแล้ว ก็จะทำให้ผู้ด้อยโอกาสที่ไม่มีความรู้ทางกฎหมายหรือผู้ยากไร้ไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ โดยสภาพปัญหาดังกล่าวก่อให้เกิดความเสียหายอย่างมากต่อทั้งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงและสังคมโดยรวม ด้วยเหตุนี้จึงได้มีความพยายามหาวิธีการในการแก้ไขปรับปรุงปัญหาดังกล่าวหลายแนวทางด้วยกัน ซึ่งแนวทางหนึ่งที่น่าสนใจในวิทยานิพนธ์นี้เป็นการศึกษาถึงหลักการของกฎหมายวิธีพิจารณาความแล้วนำมาปรับใช้ในทางปฏิบัติ นั่นก็คือ “รูปแบบการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจา” อันเป็นรูปแบบหนึ่งของการดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาล ซึ่งมี 2 รูปแบบด้วยกัน คือ 1. การดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจา และ 2. การดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยลายลักษณ์อักษร

เมื่อพิจารณาถึงวิวัฒนาการของการดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลแล้ว พบว่าในยุคแรก ๆ ที่เริ่มมีการพิจารณาคดี การดำเนินกระบวนการพิจารณาได้กระทำด้วยวาจา เนื่องจากในสมัยนั้นมีผู้รู้หนังสือน้อยมาก ต่อมาเมื่อสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครองได้เปลี่ยนแปลงไป วิธีพิจารณาความก็ได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย การดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยลายลักษณ์อักษรเริ่มเข้ามามีบทบาทเป็นอย่างมากในกระบวนการพิจารณา เพื่อความแน่นอนชัดเจนและเป็นหลักฐานในการดำเนินกระบวนการพิจารณานั้น ๆ แต่ด้วยลักษณะของการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยลายลักษณ์อักษรนี้ ซึ่งมีรูปแบบและขั้นตอนที่ยุ่งยากสลับซับซ้อน การพิจารณาคดีมิได้กระทำโดยเปิดเผย ขาดความสัมพันธ์ในลักษณะทันทีทันใดระหว่างศาลกับคู่ความหรือบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในคดี จึงมีการหันมาให้ความสำคัญกับการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามากขึ้น ที่เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ การเคลื่อนไหวที่มุ่งเปลี่ยนแปลงวิธีพิจารณา

ที่ให้ความสำคัญกับการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยลายลักษณ์อักษรที่เกิดขึ้นในประเทศภาคพื้นยุโรป โดยเริ่มต้นที่ประเทศฝรั่งเศสและขยายต่อมายังประเทศเยอรมนีและประเทศออสเตรียตามลำดับ อันเป็นประเทศที่จัดอยู่ในระบบกฎหมายซีวิลลอว์ ซึ่งปรากฏออกมาเป็นรูปธรรมในหลักการที่เรียกว่า “หลักวาจา” (Principle of Orality)

การดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามีลักษณะสำคัญที่แตกต่างจากการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยลายลักษณ์อักษร คือ การดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามีลักษณะ “ทันทีทันใด” (Immediacy) ในการติดต่อกันระหว่างศาล คู่ความ หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องในการดำเนินกระบวนการพิจารณา ศาลและคู่ความมีสมาธิ (Concentration) กับ การดำเนินกระบวนการพิจารณานั้น ๆ นอกจากนี้ยังทำให้ศาลมีอิสระในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานโดยอยู่บนพื้นฐานของการสังเกตพยานหลักฐานโดยตรงของศาล การพิจารณาคดีจึงเป็นไปด้วยความรวดเร็ว จนอาจกล่าวได้ว่า การดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามีลักษณะที่มีชีวิตชีวา มากกว่าการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยลายลักษณ์อักษร

ด้วยลักษณะสำคัญของการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาจึงทำให้เกิดประโยชน์ต่อทั้งศาล และคู่ความ กล่าวคือ ศาลจะได้ทราบถึงประเด็นข้อโต้แย้งกันทุกเรื่องระหว่างคู่ความ และรายละเอียดของข้อเท็จจริงในคดีได้ดียิ่งขึ้น และสามารถพิจารณาความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานได้โดยตรง ส่วนคู่ความนั้นก็จะสะดวกในการเสนอข้อกล่าวอ้างหรือข้อต่อสู้ของตนในการพิจารณาคดีด้วยการแถลงด้วยวาจาต่อศาลหรือเจรจากับคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง โดยการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาจะผลักดันให้ทั้งศาลและคู่ความต้องเตรียมตัวในการดำเนินกระบวนการพิจารณาอย่างดี นอกจากนี้ยังทำให้ การดำเนินกระบวนการพิจารณาเป็นไปโดยง่าย ไม่ยุ่งยากสลับซับซ้อน รวดเร็ว ใช้เวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีไม่มาก อาจกล่าวได้ว่าการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามีคุณค่าในด้านของความรวดเร็ว สอดคล้องกับหลักการพิจารณาโดยเปิดเผย และเปิดโอกาสให้ผู้ไม่มีความรู้ทางกฎหมายหรือผู้ยากไร้ได้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น

รูปแบบการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาเป็นรูปแบบที่ใช้กันในการดำเนินกระบวนการพิจารณาทั้งในระบบซีวิลลอว์และระบบคอมมอนลอว์ โดยมีความแตกต่างกันไปในแต่ละระบบกฎหมายและในแต่ละขั้นตอนของคดี

ในระบบซีวิลลอว์จะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ กล่าวคือ ในประเทศฝรั่งเศส การดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาจะเกิดขึ้นอย่างจริงจังในขั้นตอนการเตรียมคดี แต่ในชั้นพิจารณาต่อหน้าองค์คณะผู้พิพากษาที่ตัดสินคดีนั้น แม้กระทำด้วยวาจา แต่ก็ยังเป็นเพียงการ

โต้เถียงกันด้วยวาจาในลักษณะการแถลงของทนายความเท่านั้น ส่วนในประเทศเยอรมนี ในขั้นตอนการเตรียมคดี ศาลอาจเลือกให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาหรือด้วยลายลักษณ์อักษรก็ได้ เมื่อเข้าสู่ชั้นพิจารณาของศาล การดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาจะมีบทบาทอย่างมาก สำหรับในประเทศออสเตรเลีย ได้นำทั้งการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาและด้วยลายลักษณ์อักษรมาใช้ทั้งในขั้นตอนการเตรียมคดีและชั้นพิจารณาของศาล แต่ในขั้นตอนสำคัญจะเป็นการโต้เถียงกันด้วยวาจาโดยเปิดเผย ศาลจึงมีอำนาจอย่างเพียงพอในการควบคุมและกำหนดทิศทางกระบวนการพิจารณา

สำหรับในระบบคอมมอนลอว์นั้น มีลักษณะที่เด่นชัดในเรื่องการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาในศาลตั้งแต่ในอดีต โดยวิธีพิจารณาความทั้งในประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกามีความแตกต่างกันระหว่างในขั้นตอนการเตรียมคดี (Pre – trial) และในชั้นพิจารณาของศาล (Trial) กล่าวคือ ในขั้นตอนการเตรียมคดีโดยปกติแล้วจะดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยลายลักษณ์อักษรเป็นหลัก โดยเป็นการแลกเปลี่ยนเอกสารกันระหว่างคู่ความ แต่เมื่อเข้าสู่ชั้นพิจารณาของศาล จะใช้การดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาเต็มรูปแบบ

ทั้งนี้วิธีพิจารณาในระบบกฎหมายไทยนี้ ก็ได้ดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาและด้วยลายลักษณ์อักษรควบคู่กันไป โดยแตกต่างกันไปในแต่ละขั้นตอน แต่ก็ยังประสบปัญหาความล่าช้าในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีเช่นเดียวกัน

โดยเมื่อได้พิจารณาถึงลักษณะสำคัญและคุณค่าของการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาดังกล่าวแล้ว เห็นว่า น่าที่จะนำมาปรับใช้กับการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งคดีแพ่งทั้งในวิธีพิจารณาสามัญในศาลชั้นต้น ตั้งแต่การเริ่มต้นคดี การพิจารณาคดีรวมทั้งการพิพากษาคดี และในวิธีพิจารณาวิสามัญในศาลชั้นต้น ได้แก่ คดีมโนสาเร่ คดีไม่มีข้อยุ่งยาก รวมถึงการพิจารณาโดยขาดนัด นอกจากนี้ยังอาจนำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามาปรับใช้กับคดีประเภทอื่นได้ด้วย ซึ่งได้กล่าวถึงคดีแรงงานอันเป็นคดีที่คู่ความฝ่ายหนึ่ง (ลูกจ้าง) มักจะมีความรู้ทางกฎหมายและฐานะทางการเงินที่ด้อยกว่าคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง (นายจ้าง) ซึ่งจะได้นำเสนอแนวทางในการนำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามาปรับใช้ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งในหัวข้อต่อไป

2. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาถึงแนวความคิดและวิวัฒนาการที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจา รวมถึงรูปแบบการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาในระบบกฎหมายต่างประเทศแล้ว จะเห็นได้ว่า ตามลักษณะและคุณค่าของการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจา นี้จะสามารถนำมาปรับใช้กับการดำเนินกระบวนการคดีแพ่งในศาลไทยได้เป็นอย่างดี เพื่อแก้ไขหรือบรรเทาปัญหาความล่าช้าในการดำเนินกระบวนการคดี

โดยในการนำรูปแบบการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามาปรับใช้ในการดำเนินกระบวนการคดีแพ่ง รวมถึงคดีประเภทอื่น ๆ เพื่อแก้ไขปรับปรุงการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีนั้น ๆ ให้มีความเหมาะสมมากขึ้น สามารถทำได้ ดังนี้

1. การนำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามาปรับใช้ในขั้นตอนต่าง ๆ ของการดำเนินกระบวนการพิจารณาเพิ่มมากขึ้น กล่าวคือ

1.1 ในขั้นตอนการเริ่มต้นคดี กรณีที่เป็นการแก้ไขข้อผิดพลาดหรือข้อผิดพลาดเล็กน้อยในคำฟ้องหรือคำให้การ เช่น การพิมพ์ตัวอักษรหรือตัวเลขผิดพลาด คลาดเคลื่อน ศาลควรให้คู่ความสามารถแถลงด้วยวาจาขอแก้ไขข้อผิดพลาดหรือข้อผิดพลาดดังกล่าวได้ในระหว่างพิจารณา โดยศาลมีคำสั่งในทันทีแล้วบันทึกเรื่องไว้ในรายงานกระบวนการพิจารณา ซึ่งสะดวกแก่ทั้งศาลและคู่ความ ไม่ต้องเสียเวลามาดำเนินการและพิจารณาในภายหลังอีกครั้งทั้งเป็นกรณีที่ไม่ว่าทำให้เสียความยุติธรรม

1.2 ในขั้นตอนการพิจารณาคดี แยกพิจารณาดังนี้

1) ในชั้นชี้สองสถาน ศาลควรให้ความสำคัญในชั้นนี้อย่างมาก เพราะจะทำให้คดีมีเฉพาะประเด็นแห่งคดีและพยานหลักฐานที่จำเป็นเท่านั้นที่ต้องพิจารณาและนำเสนอ ซึ่งการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการบรรลุวัตถุประสงค์นี้ เนื่องจากศาลจะได้สื่อสารกับคู่ความโดยตรงและสามารถโต้ตอบกันได้ทันทีทันใด

2) ในชั้นสืบพยานหลักฐาน เราควรพิจารณาตามประเภทคดีและลักษณะของพยานที่จะนำเสนอ หากเป็นคดีที่ต้องนำเสนอเกี่ยวกับเอกสารจำนวนมากหรือข้อมูลที่มีความสลับซับซ้อน เช่น คดีผิดสัญญา การดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยลายลักษณ์อักษรด้วยการใช้บันทึกคำเบิกความแทนการซักถามพยานก็จะเป็นประโยชน์ยิ่งกว่า แต่หากเป็นคดีที่ต้องให้พยานเล่าข้อเท็จจริงที่เป็นมูลเหตุแห่งคดีให้ศาลฟัง เช่น คดีละเมิด การดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจา ก็จำเป็นสำหรับคดีประเภทนี้ เพื่อศาลจะได้พิจารณาความน่าเชื่อถือของพยานที่มาเบิกความต่อศาล

3) การยื่นคำขอหรือคำแถลงต่าง ๆ แม้ตามมาตรา 21 (1) ได้บัญญัติให้ศาลมีอำนาจที่จะยอมรับคำขอหรือคำแถลงที่คู่ความได้ทำให้ศาลด้วยวาจาได้ แต่ในทางปฏิบัติศาลมักจะสั่งให้คู่ความที่ประสงค์จะยื่นคำขอหรือคำแถลงนั้นยื่นเป็นหนังสือในภายหลัง ทั้งนี้ศาลควรให้คู่ความสามารถแถลงด้วยวาจาได้ในระหว่างพิจารณา โดยศาลมีคำสั่งในทันทีแล้วบันทึกเรื่องไว้ในรายงานกระบวนการพิจารณา ซึ่งสะดวกแก่ทั้งศาลและคู่ความ ไม่ต้องเสียเวลามาดำเนินการและพิจารณาในภายหลังอีกครั้ง และไม่ทำให้เสียความยุติธรรม

ทั้งนี้ในการนำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามาปรับใช้ในขั้นตอนต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ควรมีการแก้ไขปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยกำหนดให้ชัดเจนว่า ขั้นตอนใดที่ศาลต้องดำเนินการกระบวนการพิจารณาด้วยวาจา หรือคู่ความสามารถดำเนินการกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาได้ เพื่อให้เกิดความแน่นอนในทางปฏิบัติ

2. การนำการใช้สื่อ video conferencing ซึ่งถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการนำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามาปรับใช้ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีในขั้นตอนต่าง ๆ โดยเฉพาะในการสืบพยาน เพราะพยานบุคคลบางปากอาจมีภูมิลำเนาอยู่นอกเขตอำนาจศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีนั้น หากนำระบบดังกล่าวมาใช้ก็就不用ส่งประเด็นไปสืบพยานนี้ที่ศาลที่พยานมีภูมิลำเนาซึ่งต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายจำนวนมาก อีกทั้งยังสอดคล้องกับหลักการพิจารณาโดยเปิดเผยโดยศาลสามารถสังเกตอาการปฏิกิริยาของพยานที่เบิกความผ่านการใช้สื่อ video conferencing ได้

ทั้งนี้ในอนาคตอาจนำการใช้สื่อ video conferencing นี้ไปใช้กับการดำเนินกระบวนการพิจารณาอื่น ๆ เช่น การยื่นคำขอหรือคำแถลงต่าง ๆ หรือการอ่านคำพิพากษา เป็นต้น เพื่อคู่ความหรือทนายความจะได้ไม่ต้องเดินทางในกรณีที่คู่ความหรือทนายความมิได้มีภูมิลำเนาในเขตอำนาจศาลนั้น อันเป็นการประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายแก่คู่ความได้เป็นอย่างมาก

3. การเพิ่มบทบาทของศาลในการดำเนินกระบวนการพิจารณาหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ควรให้ศาลมีบทบาทเชิงรุกมากขึ้น แม้กระบวนการพิจารณาคดีของไทยจะค่อนข้างไปทางระบบกล่าวหา คือ คู่ความเป็นผู้มีบทบาทในการกำหนดทิศทางและระยะเวลาในการดำเนินกระบวนการพิจารณา แต่กฎหมายวิธีพิจารณาความของไทยก็ได้ให้อำนาจแก่ศาลในการควบคุมการดำเนินกระบวนการพิจารณาเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงแห่งคดีไว้พอสมควร แต่ในทางปฏิบัติศาลมักไม่ค่อยใช้อำนาจดังกล่าวโดยวางตัวเป็นกลาง หากศาลเข้ามามีบทบาทในเชิงรุก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชั้นที่สอง สถานด้วยการอาศัยการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจา สอบถามคู่ความอย่างจริงจัง กำหนด

เฉพาะประเด็นข้อพิพาทที่สำคัญและให้นำสืบเฉพาะพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับประเด็นข้อพิพาทนั้น ก็จะทำให้ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินกระบวนการพิจารณาได้มาก

